Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2014, sp. zn. 30 Cdo 594/2013, ECLI:CZ:NS:2014:30.CDO.594.2013.1

Číslo: 23/2015

Právní věta: Stát neodpovídá konkursnímu věřiteli za škodu spočívající v marně vynaložených nákladech právního zastoupení při podání přihlášky jeho pohledávky.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 29.10.2014

Spisová značka: 30 Cdo 594/2013

Číslo rozhodnutí: 23

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs, Náhrada škody, Náklady řízení, Odpovědnost státu za škodu

Předpisy: § 31 předpisu č. 82/1998Sb.
§ 8 odst. 1 předpisu č. 82/1998Sb.
§ 8 odst. 2 předpisu č. 82/1998Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 10. 10. 2012 potvrdil rozsudek O b v o d n í h o s o u d u pro Prahu 2, jímž byla zamítnuta žaloba o zaplacení částky 90 000 Kč s příslušenstvím jako náhrady škody, která měla žalobkyni vzniknout v důsledku vydání dvou nezákonných rozhodnutí o prohlášení konkursu na majetek dlužníka žalobkyně (konkrétně se jednalo o rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 10. 2007 a 14. 7. 2008, která byla zrušena usneseními Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 12. 2007, resp. ze dne 10. 10. 2008). Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. 8. 2009 byl na majetek dlužníka prohlášen konkurs potřetí, kteréžto rozhodnutí nabylo právní moci, a konkursní řízení trvá dosud. Škoda měla spočívat ve (zbytečně) vynaložených nákladech na právní zastoupení advokátem při podáních prvých dvou přihlášek pohledávky žalobkyně do konkursního řízení. Žalobkyně se – coby konkursní věřitelka – musela po každém rozhodnutí o prohlášení konkursu přihlásit se svojí pohledávkou, přičemž při těchto úkonech byla zastoupena advokátem, který si účtoval na základě dohody mimosmluvní odměnu za poskytnuté právní služby.

Soud prvního stupně vzal tvrzení žalobkyně o průběhu konkursního řízení a podání jejích přihlášek za prokázaná, dospěl však k závěru, že nejsou splněny všechny předpoklady odpovědnosti státu za tvrzenou škodu, konkrétně není splněna podmínka existence nezákonného rozhodnutí. První dvě rozhodnutí o prohlášení konkursu na majetek dlužníka žalobkyně sice byla zrušena, avšak v dalším řízení byl konkurs pravomocně prohlášen.

Odvolací soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními soudu prvního stupně i jeho posouzením věci po stránce právní. Souhlasil s názorem žalobkyně, že usnesení o prohlášení konkursu je podle § 13 odst. 6 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZKV"), svým charakterem předběžně vykonatelné a že žalobkyně v konkursním řízení náklady na právní zastoupení nemůže požadovat, neboť podle § 33 ZKV jsou vyloučeny z uspokojení. Žalobkyně (zastoupena advokátem) podala dvakrát přihlášku své pohledávky s vědomím, že tyto náklady nemůže při skončení konkursu uplatnit a její zastoupení advokátem nebylo povinné. Nezbytnou podmínkou odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím je, aby pravomocné nebo bez ohledu na právní moc vykonatelné rozhodnutí bylo příslušným orgánem jako nezákonné zrušeno či změněno. Podmínka zrušení rozhodnutí pro nezákonnost je zásadně splněna bez ohledu na výsledek dalšího řízení, jestliže důvodem zrušení nebo změny byla nezákonnost předmětného rozhodnutí. Další výsledek případného pokračování řízení je z pohledu odpovědnosti státu významný například tam, kde škodu představuje právě přímo uložená povinnost, např. pokuty či odnětí věci. V souzené věci za vynaložené náklady se žalobkyni dostalo ekvivalentu v podobě služby advokáta, a proto se bezdůvodně nesnížil okruh jejího majetku. Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OdpŠk"), počítá v § 9 s odškodňováním i za vynaložené náklady řízení pouze v případě rozhodnutí o vazbě, trestu nebo ochranném opatření, a to právě proto, že vzetí do vazby je důvodem nutné obhajoby. Nárok žalobkyně, jak byl vymezen v žalobě na náhradu škody, spočívající v nákladech na právní zastoupení za přihlášení pohledávky do konkursu, není obdobný situaci, která byla řešena v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 2010, sp. zn. 25 Cdo 4379/2007, v němž se jednalo o nárok na náhradu škody spočívající v požadavku na zaplacení peněžitého ekvivalentu za hodnotu věcí, které byly zpeněženy správcem konkursní podstaty v průběhu řízení následujícím po vydání později zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu.

Proti tomuto rozsudku podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost dovozuje ze zásadního právního významu napadeného rozhodnutí daného tím, že odvolací soud řešil otázku, která v rozhodování dovolacího soudu nebyla dosud vyřešena. Jedná se o otázku, zda pro náhradu škody podle OdpŠk je splněna podmínka nezákonnosti zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu, jestliže v dalším řízení bude konkurs pravomocně prohlášen. Dovolání je podáno z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Odvolací soud nesprávně uvedl, že žalobkyně podala v zastoupení advokátem dvakrát přihlášku své pohledávky s vědomím, že tyto náklady nemůže v řízení uplatnit a že zastoupení v řízení není povinné. Odvolací soud sice dále vypočetl podmínky odpovědnosti státu za škodu, avšak na daný skutkový stav je neaplikoval a bez souvislosti uvedl, že v souzené věci se za vynaložené náklady žalobkyni dostalo ekvivalentu v podobě služby advokáta, a proto se nesnížil okruh jejího majetku.

Dovolatelka namítá, že v dané věci došlo opakovaně k vydání rozhodnutí vykonatelného bez ohledu na právní moc, které bylo zrušeno k tomu příslušným orgánem ve smyslu § 8 OdpŠk. Tím došlo ke splnění podmínky pro náhradu škody z důvodu nezákonnosti zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu, přestože byl v dalším řízení konkurs pravomocně prohlášen. Další průběh již pravomocně nařízeného konkursního řízení nemá na náhradu škody vliv a soudy by k němu neměly přihlížet. Vznik škody spočívá ve vynaložení finančních prostředků ve výši 90 000 Kč na právní zastoupení spočívající v úkonech, které nevyvolaly vinou nezákonných rozhodnutí zamýšlené právní účinky. Každý právní úkon byl vyčíslen v souladu s vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif). Při podání přihlášky pohledávky do konkursního řízení byla žalobkyně srozuměna s podáním přihlášky bez nároku na náhradu nákladů za její zpracování a zastupování v řízení advokátem pouze v jednom případě, nikoliv po dvojím zrušení nezákonného rozhodnutí hned třikrát. Ve smyslu čl. 37 Listiny základních práv a svobod má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy. Postupem

konkursního soudu, který nezákonná rozhodnutí vydal, bylo zasaženo do ústavně garantovaného práva žalobkyně na ochranu vlastnictví, neboť žalobkyně byla nucena vynaložit náklady, které by jí jinak nebyly vznikly vydáním procesně perfektního rozhodnutí o prohlášení konkursu. Žalobkyně proto navrhla, aby Nejvyšší soud zrušil jak napadený rozsudek odvolacího soudu, tak i rozsudek soudu prvního stupně a věc vrátil posledně uvedenému soudu k dalšímu řízení.

Žalovaná navrhla zamítnutí dovolání, když napadené rozhodnutí považuje za věcně správné.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud jakožto soud dovolací při projednání dovolání a rozhodnutí o něm postupoval podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2012 (viz přechodné ustanovení čl. II, bod 7, zákona č. 404/2012 Sb.), jakož i se zřetelem k nálezům Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11, a ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. IV. ÚS 1572/11, dostupným na internetových stránkách Ústavního soudu, http://nalus.usoud.cz.

Dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou, zastoupenou advokátem.

Dovolání by mohlo být shledáno přípustným jen tehdy, jestliže by dovolací soud dospěl k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu je po právní stránce ve věci samé zásadně významné (§ 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř.).

Podle § 237 odst. 3 o. s. ř. má rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadní význam zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je soudy rozhodována rozdílně, nebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak; k okolnostem uplatněným dovolacími důvody podle § 241a odst. 2 písm. a) a § 241a odst. 3 se nepřihlíží.

Dovolací soud dospěl k závěru, že dovolání je přípustné, neboť odvolací soud jednak vyřešil v rozporu s dosavadní rozhodovací praxí Nejvyššího soudu právní otázku, zda je ve smyslu § 8 OdpŠk splněna podmínka nezákonnosti zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu, jestliže v dalším řízení bude konkurs pravomocně prohlášen, a dále dovolatelkou vymezená otázka odpovědnosti státu za jí vynaložené náklady právního zastoupení při podání přihlášky do konkursu v situaci, kdy bylo opakovaně rozhodnutí o prohlášení konkursu zrušeno a uvedené náklady byly proto vynaloženy zbytečně, nebyla dosud v judikatuře Nejvyššího soudu řešena.

Dovolací soud nejprve zkoumal, zda řízení před oběma soudy nebylo postiženo vadami uvedenými v § 229 odst. 1, odst. 2 písm. a), b) a odst. 3 o. s. ř., jakož i jinými vadami řízení, které by mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (§ 242 odst. 3 o. s. ř.). V tomto ohledu dovolatelka ničeho nenamítala a dovolací soud žádné takové vady neshledal. Proto se zabýval právním posouzením věci samé.

Rozhodnutí odvolacího soudu spočívá zaprvé na řešení právní otázky, zda byla v daném případě naplněna jedna ze tří kumulativních podmínek odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, a to existence nezákonného rozhodnutí. Žalobkyně dovozovala vznik škody z nezákonnosti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 10. 2007, č. j. 46 K 24/2007 – 201, a ze dne 14. 7. 2008, č. j. 46 K 24/2007-789, kterými byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka žalobkyně a jež byla v rámci odvolacího přezkumu zrušena. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že se o nezákonná rozhodnutí ve smyslu § 8 OdpŠk nejedná.

Odvolací soud se ztotožnil s právním posouzením soudu prvního stupně, přičemž poukázal na to, že

na daný případ nelze aplikovat závěry obsažené v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 2010, sp. zn. 25 Cdo 4379/2007 (dostupný též na internetových stránkách Nejvyššího soudu www.nsoud.cz).

V uvedeném rozsudku Nejvyšší soud uvedl následující: „(o)dvolací soud v dané věci s poukazem na rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 593/2003 dovodil, že podmínka nezákonnosti zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu není splněna, pokud v dalším řízení bude konkurs znovu pravomocně prohlášen. Závěr převzatý z tohoto rozhodnutí, které řeší odpovědnost za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím o dodatečném vyměření cla a DPH, však nelze bez dalšího v této věci použít, a to jednak pro skutkovou odlišnost obou případů, jednak vzhledem k charakteru škody, jejíž náhrada je uplatňována. Podmínka zrušení rozhodnutí pro nezákonnost je zásadně splněna bez ohledu na výsledek dalšího řízení, jestliže důvodem zrušení nebo změny byla nezákonnost předmětného rozhodnutí; další výsledek případného pokračování řízení je z pohledu odpovědnosti státu významný například tam, kde škodu představuje právě přímo uložená povinnost (například uložení pokuty či odnětí věci – srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. 25 Cdo 917/2007, publikovaný v Souboru pod C 7216); není ovšem vyloučeno, že škoda může vzniknout i v důsledku nezákonného rozhodnutí bez ohledu na další průběh řízení po jeho zrušení.“

Ačkoliv odvolací soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí tyto závěry zmínil, není zcela zřejmé, kterak je aplikoval na zjištěný skutkový stav. Jejich přijetí totiž vylučuje aprobaci závěru soudu prvního stupně dosaženého jím s odkazem na tentýž rozsudek Nejvyššího soudu, že podmínka nezákonnosti zrušeného rozhodnutí o prohlášení konkursu není splněna, pokud v dalším řízení bude konkurs znovu pravomocně prohlášen.

Pokud hodlal odvolací soud uvedený závěr soudu prvního stupně skutečně potvrdit, je jeho právní posouzení žalovaného nároku nesprávné, neboť zrušená rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem jsou nezákonnými rozhodnutími ve smyslu § 8 odst. 2 OdpŠk bez ohledu na to, že nakonec k prohlášení konkursu na majetek dlužníka žalobkyně přece jen došlo.

Je pravdou, že v některých případech je třeba zohlednit konečný výsledek řízení, a to především tam, kde škodu představuje přímo uložená povinnost (například uložení pokuty či odnětí věci). Jde o situace, kdy se zrušené rozhodnutí přes jeho nezákonnost ve výsledku ukáže být po věcné stránce správným – pokud bylo takové rozhodnutí zrušeno, ale jeho výrok byl totožný s výrokem konečného rozhodnutí ve věci. Například ve věci rozhodnuté rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. 25 Cdo 917/2007, bylo nejprve rozhodnutí městského úřadu o odebrání týraných zvířat zrušeno jako nezákonné z důvodu nedostatečného odůvodnění, nezahájeného správního řízení a nepříslušnosti městského úřadu. Již věcně i místně příslušným úřadem pak bylo opět rozhodnuto o odebrání zvířat. V takovém případě pak žalobci nemohla vzniknout škoda spočívající ve snížení jeho majetkového stavu o hodnotu těchto zvířat, neboť jejich odebrání bylo posléze příslušným úřadem legalizováno (dále srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3742/2010).

Otázka dalšího vývoje řízení však může být relevantní pro zjišťování vzniku škody, eventuálně příčinné souvislosti, nikoliv již z hlediska existence nezákonného rozhodnutí. Byť se tedy může ukázat nezákonné rozhodnutí v dalším řízení jako věcně správné, na jeho nezákonnosti ve smyslu § 8 OdpŠk to nic nemění – například zmíněné rozhodnutí nepříslušného městského úřadu zůstává z pohledu § 8 OdpŠk nezákonným. Novým rozhodnutím, v němž se již příslušný úřad s původním rozhodnutím po věcné stránce ztotožnil, došlo k „legalizaci“ následku tohoto rozhodnutí (odebrání zvířat), nikoli rozhodnutí jako takového, a mezi tvrzenou škodou a nezákonností daného rozhodnutí nemůže být proto dán poměr příčiny a následku. Pro bližší výklad k této problematice srov. též rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 30 Cdo 190/2013, a ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. 30 Cdo 443/2013.

Nesprávná je rovněž úvaha odvolacího soudu o tom, že žalobkyni nevznikla vynaložením částky 90

000 Kč na právní zastoupení při podání přihlášek v konkursním řízení škoda.

Podle § 26 OdpŠk pokud není stanoveno jinak, řídí se právní vztahy upravené v tomto zákoně občanským zákoníkem.

OdpŠk sám pojem škody neupravuje, a proto je třeba k jeho výkladu vyjít z obecné úpravy v občanském zákoníku.

Podle § 442 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, se hradí skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk).

Za skutečnou škodu je nutno považovat takovou újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí; majetkový stav je tvořen především souhrnem hmotných předmětů (věcí) o určité hodnotě vyjádřené v penězích a jiných hodnot či práv, jsou-li penězi ocenitelné (např. pohledávky, tzv. duševní vlastnictví apod.); oproti tomu pasiva se do hodnoty majetkového stavu promítají negativně.

Jestliže se tedy majetková podstata žalobkyně oproti stavu před vydáním dvou nezákonných rozhodnutí o prohlášení konkursu snížila o 90 000 Kč, došlo u žalobkyně ke vzniku škody v uvedeném rozsahu.

Poslední otázkou, kterou je třeba zhodnotit pro posouzení odpovědnosti státu za uvedenou škodu, je příčinná souvislost mezi uvedenými nezákonnými rozhodnutími a žalobkyní tvrzenou škodou.

Podle § 31 OdpŠk, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., náhrada škody zahrnuje takové náklady řízení, které byly poškozeným účelně vynaloženy na zrušení nebo změnu nezákonného rozhodnutí nebo na nápravu nesprávného úředního postupu (odst. 1). Náhradu nákladů řízení může poškozený uplatnit jen tehdy, jestliže neměl možnost učinit tak v průběhu řízení na základě procesních předpisů, anebo jestliže mu náhrada nákladů takto již nebyla přiznána (odst. 2). Náklady zastoupení jsou součástí nákladů řízení. Zahrnují účelně vynaložené hotové výdaje a odměnu za zastupování. Výše této odměny se určí podle ustanovení zvláštního právního předpisu o mimosmluvní odměně (odst. 3). Poškozený nemá právo na náhradu nákladů zastoupení, které vznikly v souvislosti s projednáváním uplatněného nároku u příslušného úřadu (odst. 4).

Podle § 441 obč. zák. byla-li škoda způsobena také zaviněním poškozeného, nese škodu poměrně; byla-li škoda způsobena výlučně jeho zaviněním, nese ji sám.

Z citovaného § 31 OdpŠk vyplývá, že součástí škody, za kterou stát v režimu daného zákona odpovídá, jsou i ty náklady řízení, jež musel poškozený vynaložit k odstranění nezákonného rozhodnutí nebo nesprávného úředního postupu a jejichž náhrada nebyla v rámci procesních předpisů ovládajících řízení, v němž došlo k vydání nezákonného rozhodnutí nebo k nesprávnému úřednímu postupu, možná. Smyslem této úpravy je umožnit náhradu těchto nákladů, jejichž vynaložení by jinak nebylo v příčinné souvislosti s vydáním nezákonného rozhodnutí nebo nesprávným úředním postupem. Příčinou vynaložení nákladů řízení je totiž vždy rozhodnutí účastníka řízení, který je vynakládá, a proto by se i v případě nákladů řízení předpokládaných § 31 OdpŠk musel uplatnit § 441 obč. zák. s tím důsledkem, že by danou škodu nesl v plném rozsahu ten, kdo náklady vynaložil.

Z hypotézy § 31 odst. 1 OdpŠk však vyplývá, že se použije pouze ve vztahu k těm poškozeným, kteří sami vynaložili náklady na odstranění nezákonného rozhodnutí nebo nesprávného úředního postupu. Netýká se proto jiných osob, které vynaložily náklady toliko v souvislosti s vydaným nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, nikoliv však za účelem jejich odstranění. U nich se plně uplatní § 441 obč. zák. a takto vynaložené náklady si nesou ze svého (srov. obdobně rozsudek

Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2007, sp. zn. 25 Cdo 1961/2005).

Z uvedeného je zřejmé, že není dána příčinná souvislost mezi žalobkyní vynaloženými náklady právního zastoupení při podání přihlášky v rámci konkursního řízení a vydáním dvou nezákonných rozhodnutí o prohlášení konkursu na majetek dlužníka žalobkyně, když příčinou jejich vynaložení bylo rozhodnutí žalobkyně tak učinit, nikoliv vydání nezákonných rozhodnutí (v dané věci nelze ani uvažovat o tom, že by si nezákonná rozhodnutí vynaložení daných nákladů právního zastoupení vynutila – srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 30 Cdo 190/2013 – jak se snaží tvrdit žalobkyně s odkazem na čl. 37 Listiny, když zastoupení v konkursním řízení advokátem není povinné).

Protože je rozsudek odvolacího soudu věcně správný, Nejvyšší soud dovolání žalobkyně podle § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.